

POLSCY STATYSTYCY I MATEMATYCY

PROFESOR ZDZISŁAW HELLWIG¹

1925–2013

W dniu 8 listopada 2013 roku pożegnaliśmy z wielkim żalem Naszego Drogiego Mistrza i Nauczyciela Profesora Zdzisława Hellwiga. Odszedł od nas na zawsze.

W dniu 8 listopada 2013 r. na uroczystym posiedzeniu Senatu Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu społeczność akademicka uczciła pamięć Profesora Zdzisława Hellwiga jednego z największych polskich autorytetów naukowych w dziedzinie statystyki i ekonometrii, Człowiek wielkiego umysłu i serca, wspaniały dydaktyk, sylwetkę Profesora przedstawił JM Rektor prof. Andrzej Gospodarowicz, ze wspomnieniami wystąpili przyjaciele Profesora: prof. Stanisława Bartosiewicz i prof. Maria Cieślak, uczniowie prof. Walenty Ostasiewicz, prof. Jerzy Korczak, prof. Czesław Domański (z Uniwersytetu Łódzkiego) oraz współpracownik Profesora

¹ Tekst jest przedrukiem z publikacji pt. *Pięćdziesiąt lat w służbie dla rozwoju polskiej statystyki, ekonometrii i matematyki*, Księga Jubileuszowa Konferencji Statystyków, Ekonometryków i Matematyków Polski Południowej, K. Jajuga, J. Pocięcha, M. Walesiak (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2014.

– prof. Andrzej Barczak (z Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach). Odczytano także listy kondolencyjne.

Profesor Zdzisław Henryk Hellwig urodził się 26 maja 1925 roku w Dokszycach, małym mieście na terenie Wileńszczyzny, która od 1922 roku do 1939 roku należała do Polski. Po utworzeniu w 1940 roku litewskiej republiki ZSRR, Wilno stało się jej stolicą. W Wilnie, w 1941 roku Profesor Zdzisław Hellwig uzyskał tzw. małą maturę w gimnazjum im. Króla Augusta. Po uzyskaniu tej matury przez trzy lata pracował jako zastępca księgowego w majątku państwowym w Dokszycach.

W 1944 r. wstąpił do partyzantki. Jako żołnierz IV Brygady Ułanów Armii Krajowej – ułan zwiadu konnego, brał udział w zdobywaniu Wilna. W styczniu 1945 roku, za uchylanie się od wstąpienia do Armii Berlinga został wywieziony do kopalni węgla w Donbasie. W listopadzie tego samego roku powrócił w swe rodzinne strony, które nie należały już do Polski lecz do ZSRR. W 1946 roku repatriował się do Polski na tzw. Ziemie Odzyskane, a dokładniej, do Wrocławia.

W czerwcu 1947 roku uzyskał świadectwo dojrzałości Liceum Ogólnokształcącego dla dorosłych. W tym samym roku rozpoczął studia w Wyższej Szkole Handlowej (WSH). W 1952 roku na SGPiS w Warszawie na Wydziale Handlu uzyskał tytuł magistra ekonomii. Z początkiem roku akademickiego 1953/54 na wniosek Kierownika Katedry Statystyki prof. Jana Falewicza mgr Zdzisław Hellwig pełnił w Katedrze obowiązki samodzielnego pracownika naukowego. W 1958 roku obronił pracę kandydacką (doktorską) pt. „Regresja liniowa i jej zastosowania w ekonomii”.

Po uzyskaniu stopnia doktora otrzymał stypendium British Council i wyjechał na staż naukowy do Londynu i Cambridge. Podczas pobytu w Anglii prowadził badania naukowe pod kierunkiem sir Richarda Stone’a, późniejszego laureata Nagrody Królewskiego Banku Szwecji w naukach ekonomicznych ku pamięci Alfreda Nobla w dziedzinie ekonomii oraz przygotował rozprawę habilitacyjną pod tytułem: „Przyczynek do teorii regresji”. Na podstawie oceny ogólnego dorobku naukowego i przedłożonej rozprawy habilitacyjnej w 1962 roku uzyskał na Wydziale Finansów i Statystyki na SGPiS stopień doktora habilitowanego. W tym samym roku uzyskał nominację na docenta i został powołany na kierownika Katedry Statystyki w Wyższej Szkole Ekonomicznej (WSE) we Wrocławiu. W 1967 roku został profesorem nadzwyczajnym, zaś w 1973 roku profesorem zwyczajnym.

W 1962 r. profesor Zdzisław Hellwig został mianowany Kierownikiem Katedry Statystyki. Funkcję tę pełnił do momentu przejścia na emeryturę tj. do 1995 r.

Równocześnie w latach 1969–1995 Profesor był dyrektorem Instytutu Rachunku Ekonomicznego, a następnie po reorganizacji Instytutu Cybernetyki Ekonomicznej.

Przez trzy kadencje (1962–1965, 1968–1970, 1979–1981) sprawował funkcje prorektora ds. nauki.

W latach 1968–1974 był zagranicznym ekspertem UNESCO w Paryżu. Ponadto wykładał w Nigerii na Uniwersytecie w Ibadanie oraz w Japonii na Tohoku University.

Wśród wielu nagród, które otrzymał Profesor Zdzisław Hellwig wymienić należy prestiżową Nagrodę Prezesa Rady Ministrów za wybitny dorobek naukowy, przyznaną w 1996r., oraz doktoraty honoris causa Akademii Ekonomicznej w Krakowie (w 1985 r.) i Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Pradze (w 1994 r.) w uznaniu zasług naukowych dla rozwoju ekonomii i kontaktów międzynarodowych w nauce.

W uznaniu wieloletnich dokonań w zakresie pracy naukowej i dydaktycznej, osobistego zaangażowania w pracę organizacji akademickich oraz działań na rzecz instytucji o charakterze krajowym i międzynarodowym Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu przyznał Profesorowi Zdzisławowi Hellwigowi nagrodę Kryształowego Alumnusa za całokształt dokonań życiowych.

Profesor otrzymał również wiele nagród i odznaczeń państwowych, a wśród nich Krzyż Kawalerski, Oficerski i Komandorski Orderu Odrodzenia Polski.

Dorobek naukowy profesora obejmuje kilkaset prac z dziedziny teorii i zastosowań metod ilościowych w ekonomii.

Już w 1959 r. wydał książkę pt. *Elementy rachunku prawdopodobieństwa i statystyki matematycznej*, która stała się podstawowym podręcznikiem dla wielu pokoleń ekonomistów. O jego popularności świadczy to, że doczekał się aż 13 wydań.

Ważną pozycję w dorobku naukowym Profesora obok *Regresji liniowej i jej zastosowania w ekonomii* stanowiła *Aproksymacja stochastyczna* wydana w 1965 r. Wprowadzone w tej pracy pojęcia zmiennej losowej dystansowej oraz widma i śladu rozkładu zmiennej losowej stanowiły inspirację dla badań naukowych nie tylko młodych pracowników Katedry, ale również pracowników innych uczelni.

Z jego inicjatywy i pod jego redakcją powstawały cieszące się uznaniem prace zbiorowe m.in.: *Automatyczne przetwarzanie informacji* (1971), *Maszyny cyfrowe i ich zastosowanie* (1975) czy *Elementy rachunku ekonomicznego* (1976). Książki te były wielokrotnie wznawiane, stanowiły bowiem podstawowe źródło wiedzy na temat maszyn cyfrowych z którego korzystano w całym kraju.

Za najbardziej znaczące osiągnięcie naukowe, dydaktyczne i organizacyjne o zasięgu krajowym, można uznać niewątpliwie to co dzisiaj nazywa się komputeryzacją. Słowo „komputer” wówczas jeszcze nie istniało, używano określenia maszyny cyfrowe, Profesor sugerował nawet słowo arele-arytmometr elektroniczny.

Na początku lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku dzięki inicjatywie i niezwykłym umiejętnościom organizatorskim Profesora Zdzisława Hellwiga przy Katedrze Statystyki powstał ośrodek obliczeniowy, w którym został zainstalowany komputer Odra 1003, zwany elektroniczną maszyną cyfrową. W ośrodku tym nie tylko prowadzono badania naukowe w zakresie elektronicznej techniki obliczeniowej, ale również tematyką tą objęto nauczanie studentów i szkolenia w zakładach przemysłowych. W programie nauczania studentów były niemal wszystkie ważne języki programowania. Studenci zdobywali nie tylko teoretyczną wiedzę o komputerach, ale także praktyczne umiejętności w programowaniu komputerów.

W bogatym dorobku naukowym Profesora znajdują się liczne prace obejmujące zagadnienia rozpatrywane w takich obszarach badawczych, jak:

- modelowanie rozwoju społeczno-gospodarczego,
- prognozowanie gospodarcze,
- wielowymiarowa analiza porównawcza i taksonometria.

Podstawowym problemem, który pojawiał się we wszystkich pracach Profesora z zakresu modelowania ekonometrycznego była istota modelu ekonometrycznego, sposób jego konstrukcji, ocena jego jakości i interpretacja tego modelu. Profesor Z. Hellwig zwracał uwagę na problem dużej liczby zmiennych w modelu ekonometrycznym i jako pierwszy w Polsce zajął się doбором zmiennych do modelu.

W tym nurcie badań na uwagę zasługuje podręcznik pt. *Zarys ekonometrii*, który powstał z inicjatywy i pod redakcją naukową Profesora.

Badania związane z prognozowaniem gospodarczym, zapoczątkowane w latach siedemdziesiątych XX w. są nadal kontynuowane i rozwijane. Zaproponowana przez Profesora metoda trendu pełzającego stanowi jedną z powszechnie stosowanych metod wygładzania i prognozowania szeregów czasowych.

Największe osiągnięcia naukowe Profesora dotyczą metod taksonomicznych i metod wielowymiarowej analizy porównawczej. Są one znane nie tylko w Polsce, ale zyskały rozgłos międzynarodowy. W pracach tych Profesor zwracał uwagę na realne możliwości zastosowania taksonomicznych metod porządkowania liniowego do zagadnień gospodarczych. Zaproponowane przez niego: miara syntetyczna, oparta na koncepcji „wzorca rozwoju” zwana powszechnie „miarą rozwoju gospodarczego Hellwiga” oraz algorytm grupowania obiektów na względnie jednorodne podzbiory czy podział cech z punktu widzenia rodzaju preferencji na *stymulanty* i *destymulanty* stanowiły inspirację dla badań naukowych wielu naukowców w różnych ośrodkach naukowych Polski.

Wprowadzone przez Profesora do polskiej literatury statystycznej pojęcia *miary rozwoju* i *wzorca rozwoju* oraz *ścieżki rozwoju* czy *optymalnej trajektorii rozwoju*, *agregatu* i *jego potencjału informacyjnego* stale są wykorzystywane w badaniach prowadzonych przez naukowców i praktyków reprezentujących różne dyscypliny naukowe.

Profesor Zdzisław Hellwig był również inspiratorem badań naukowych w zakresie statystyki ubezpieczeniowej. Widział bowiem ogromną potrzebę zastosowań rachunku prawdopodobieństwa, statystyki matematycznej, teorii procesów losowych i demografii do oceny ryzyka ubezpieczeniowego, zarówno w zakresie ubezpieczeń życiowych, jak i gospodarczych. Badania naukowe w zakresie ubezpieczeń zainicjował Profesor Zdzisław Hellwig na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku. Rezultatem badań z zakresu matematyki aktuarialnej i metod szacowania ryzyka ubezpieczeniowego prowadzonych w Katedrze Statystyki i Cybernetyki Ekonomicznej były pierwsze w Polsce publikacje, dzięki którym Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu znalazła się w czołówce uczelni ekonomicznych w Polsce zajmujących się badaniami z tego obszaru badawczego.

Profesor Zdzisław Hellwig był prekursorem badań w dziedzinie określanej mianem rozwoju zrównoważonego, dziedzinie która jest obecnie przedmiotem zaintereso-

sowań nie tylko świata nauki, przedstawicieli świata biznesu i polityki. Jego praca z 1963 roku o przewidywaniu zjawisk gospodarczych stała się podstawą opracowania wyjątkowego dzieła o kryptonimie ALERT a będącego systemem wczesnego ostrzeżenia dla gospodarki narodowej. Badania z tego zakresu były i są nadal przedmiotem zainteresowań wielu naukowców stanowiąc przedmiot przygotowywanych rozpraw doktorskich i monografii habilitacyjnych. Już w 1981 roku Profesor opublikował dwie prace dotyczące zagadnień rozwoju zrównoważonego, a mianowicie: *Zjawisko oscylacji w przyspieszonym rozwoju gospodarczym* oraz *Równowaga ekonomiczna. Pojęcia i kontrowersje*. Za kontynuację badań w tym zakresie można uznać zorganizowaną przez pracowników Katedry Statystyki UE we Wrocławiu w 2012r. konferencję na temat: Jakość życia a zrównoważony rozwój.

Mówiąc o dorobku naukowym Profesora Zdzisława Hellwiga należy podkreślić również Jego zaangażowanie wydawnicze. Początkowo był sekretarzem redakcji Zeszytów Naukowych WSE a następnie redaktorem naczelnym. Inicjował publikowanie licznych prac zbiorowych, których był redaktorem naukowym. Profesor Zdzisław Hellwig był pomysłodawcą i głównym organizatorem dzisiejszego czasopisma *Badania Operacyjne i Decyzje*, wydawanego wspólnie przez nasz Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu i Politechnikę Wrocławską. Dzieło edytorskie Profesora jest kontynuowane w Katedrze Statystyki.

Trudno znaleźć kogokolwiek dorównującego Profesorowi w jego umiejętnościach organizatorskich. Z Jego inicjatywy nawiązano i pogłębiano kontakty i współpracę z wieloma uczelniami nie tylko w kraju, ale również za granicą. Dzięki współpracy naukowej z Katedrami Statystyki na uczelniach ekonomicznych w Krakowie i Katowicach oraz wzajemnej przyjaźni trzech wielkich osobistości z polskiej czołówki w zakresie nauk ilościowych, tzn. profesorów Z. Pawłowskiego, K. Zająca i Z. Hellwiga, w 1964 roku zainicjowane zostały spotkania naukowe nazywane Konferencją Polski Południowej, a od roku 1997 mającej swe logo SEMPP.

Zainicjowane przez Profesora kontakty naukowe z Uniwersytetem w Marburgu oraz z Wyższą Szkołą Ekonomiczną w Pradze, są nadal kontynuowane w Katedrze Statystyki. Renomę dowolnej Uczelni kształtują profesorowie mający dorobek naukowy, mający też wizję rozwoju badań naukowych i kształcenia studentów oraz umiejący wcielać je w życie. Kształt dzisiejszego Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu i jego znaczenie w środowisku naukowym w Polsce i za granicą to w dużej mierze zasługa Profesora Hellwiga i jego uczniów. Trzech Rektorów tej uczelni to bezpośredni wychowankowie Profesora, był bowiem promotorem ich prac doktorskich a także opiekunem naukowym rozpraw habilitacyjnych.

Prof. Zdzisław Hellwig należy do nielicznego grona najwybitniejszych uczonych ekonomistów w Polsce. Był znakomitym dydaktykiem cenionym przez młodzież akademicką oraz Mistrzem dla pracowników naukowych, wielkim autorytetem naukowym i moralnym. Profesor wypromował trzydziestu czterech doktorów, był opiekunem naukowym kilkunastu habilitantów, z których większość uzyskała tytuł profesora nauk ekonomicznych. Przez ponad dwadzieścia lat był członkiem Centralnej Komisji

Kwalifikacyjnej ds. Kadr Naukowych. Jego kompetentne recenzje i oceny wniosków awansowych były bardzo cenione przez środowisko ekonomistów polskich.

Profesor Hellwig odznaczał się niezwykle serdecznością i życzliwością w stosunku do studentów i współpracowników. Zawsze znalazł czas by udzielić wskazówek, czy pomóc w rozwiązywaniu trudnych problemów naukowych. Doskonale wiedział jak ważna i nie tylko przydatna, ale wręcz konieczna w badaniach naukowych jest znajomość języków obcych, wymagał zatem od asystentów zatrudnianych w Katedrze, aby poszerzali swoją wiedzę w tym zakresie poprzez obowiązkowy udział w zajęciach prowadzonych przez lektorów Studium Języków Obcych. Interesował się wieloma dziedzinami wiedzy, w szczególności historią i geografią oraz w ostatnich latach życia astrofizyką. Był wielkim erudytą i znakomitym gawędziarzem skupiając wokół siebie tych, którzy chętnie czerpali z Jego szerokiej wiedzy i doświadczenia.

Był człowiekiem o niezwyklej osobowości, która nie tylko inspirowała i motywowała młodych pracowników nauki do poszukiwań i podejmowania wyzwań w badaniach naukowych, ale również dbał o integrację środowiska naukowego zarówno na gruncie naukowym jak i towarzyskim, tak by Jego współpracownicy tworzyli jedną wzajemnie pomagającą sobie i wspierającą się Rodzinę.

Lista ważniejszych publikacji na temat roli jaką w rozwoju Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu odegrał Profesor Zdzisław Hellwig (chronologicznie):

1. Bukietyński W., Cieślak M., Smoluk A., *Profesor Zdzisław Hellwig*, „Przegląd Statystyczny”, 4, 1976.
2. Rutkiewicz I., *Akademia Ekonomiczna imienia Oskara Langego we Wrocławiu w 40-lecie Polski Ludowej*, wyd. AE Wrocław, 1986.
3. Kolupa M., *Sylwetka naukowa profesora zwyczajnego dr. hab. Zdzisława Hellwiga*, „Przegląd Statystyczny” zeszyt 1, 1994.
4. Gospodarowicz A., Ostasiewicz W., Siedlecka U., *Problemy przekształceń gospodarki w pracach Zdzisława Hellwiga*, Prace Naukowe AE we Wrocławiu nr 706, 1995.
5. Bartosiewicz S., Ostasiewicz W., *School of quantitative methods*, „Argumenta Oeconomica”, 1(4), 1997.
6. Zeliaś A. (red.), *Statystycy i ekonometrycy polscy*, ABSOLWENT, Łódź, 1997.
7. *Profesor Zdzisław Hellwig Jubileusz 50-lecia pracy naukowej i dydaktycznej*, Raport Techniczny Katedry Statystyki i Cybernetyki Ekonomicznej, 1999.
8. Hellwig Z., *Metody ilościowe w ekonomii*. Pisma wybrane, Wyd. AE, Wrocław 1999.
9. Ostasiewicz W. (red.) *Katedra Statystyki Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu 1950–2000*, Wyd. AE, Wrocław 2000.
10. Zeliaś A. (red.), *Statystycy i ekonometrycy polscy*, PWE, Warszawa 2003.
11. *Profesor Zdzisław Henryk Hellwig*, Raport Techniczny Nr 42 Katedry Statystyki i Cybernetyki Ekonomicznej, Wrocław, 2005.

12. Ostasiewicz W., *Celebrating statistics – Conference in Honor of Professor Zdzisław H. Hellwig on the Occasion of his 80th birthday*, „Statistics in Transition”, vol. 7, nr 1, 2005.
13. Bartosiewicz S., *Ekonometria wrocławska*, Wyd. AE, Wrocław, 2007.
14. Humiński J. (red.), *Księga 60-lecia Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu*, Wyd. AE, Wrocław 2007.
15. Ostasiewicz W. *Uroczystość 85. Urodzin Profesora Hellwiga*, „Kwartalnik Statystyczny” 2011, nr 1–2.
16. Rusnak Z. (red.) *Katedra Statystyki Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu 2000–2012*, Wyd. UE we Wrocławiu, Wrocław 2012.

Zofia Rusnak², Walenty Ostasiewicz – Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

² Zdjęcie Profesora Zdzisława Hellwiga zrobione w 2012 r. przez Z. Rusnak

